

Izgradnja države nakon vojne intervencije: uloga SAD-a u Afganistanu

Modrić, Ivan

Professional thesis / Završni specijalistički

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:395390>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-15**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

Izgradnja države nakon vojne intervencije: uloga SAD-a u
Afganistanu

State-building after military intervention:

The US role in Afghanistan

(Završni specijalistički rad)

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

Izgradnja države nakon vojne intervencije: uloga SAD-a u
Afganistanu

State-building after military intervention:

The US role in Afghanistan

(Završni specijalistički rad)

Mentorica: Izv.prof.dr.sc. Đana Luša

Student: Ivan Modrić

Zagreb

Siječanj, 2023.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad Izgradnja države nakon vojne intervencije: uloga SAD-a u Afganistanu, koji sam predao na ocjenu mentorici izv.prof.dr.sc. Đani Luši, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivan Modrić

Sadržaj

I. UVOD	1
II. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR	3
2.1. Definiranje pojmova	3
2.1.1. Izgradnja države: povijesni razvoj pojma	3
2.1.2. Izgradnja države u ranjivim postkonfliktnim državama	5
2.1.3. Izgradnja države i teorijski okvir: konstruktivizam i teorija demokratskog mira	6
2.2. Metode i ciljevi istraživanja	8
III. POVIJESNI KONTEKST IZGRADNJE DRŽAVE U AFGANISTANU	9
3.1. Kratka povijest Afganistana	9
3.2. Plemena i etničke skupine	11
3.3. Vjera	12
3.4. Ekonomija i demografija	12
IV. KLJUČNI AKTERI IZGRADNJE DRŽAVE U AFGANISTANU	14
4.1. Međunarodna pomoć i stvaranje ovisne države	14
4.1.1. Izgradnja sigurnosnih snaga	16
4.1.2. Razoružanje, demobilizacija i reintegracija (dalje u tekstu DDR)	18
4.1.3. Reforma pravosuđa	19
4.1.4. Borba protiv narkotika	20
4.1.5. Pokrajinski rekonstrukcijski timovi	21
4.2. Vlada Islamske Republike Afganistan i izgradnja države	23
4.3. Gospodari rata i izgradnja države u Afganistanu	24
V. ULOGA SAD-A U IZGRADNJI DRŽAVE U AFGANISTANU	27
5.1. Operacija Enduring Freedom i „širenje demokracije“	27
5.2. Od „Light footprint“ pristupa do izgradnje države	29
5.3. Odnos s talibanima	30
5.4. Povlačenje iz Afganistana i utjecaj na izgradnju države	32
VI. ZAKLJUČAK	34
VII. LITERATURA	37
VII. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	40

I.UVOD

U radu se istražuje pojam izgradnje države općenito, a posebno u slučaju post-konfliktnog društva, kakvo predstavlja Afganistan. Naglasak je pri tome stavljen na ulogu SAD-a kao predvodnika vojne intervencije u Afganistanu s ciljem „širenja demokracije“. Stoga rad za cilj ima utvrditi opravdanost izgradnje država nakon oružanih intervencija. Propast države i fragilnost vezuju se uz sposobnosti države, stoga su pokušaji ponovne izgradnje i obnove funkcionirajućih vlada u post-konfliktnim državama postali popularni. Međutim unatoč razmještanju vojnih i policijskih snaga, pokušaji izgradnje države u većini slučajeva su propali zbog otpora lokalnih struktura. Teroristički napadi od 11.rujna 2001. doveli su Afganistan u središte nastojanja za izgradnjom države. Došlo je do multilateralne intervencije koja je uključivala niz aktera kako bi se uklonila teroristička mreža i stabilizirala država. Međutim nakon dva desetljeća napora za izgradnjom države rezultati su limitirani. Nakon 11.rujna obnovljen je i interes SAD-a za Afganistan, što označava početak moderne izgradnje države u Afganistanu. Od 2006. Afganistan je na godišnjoj listi *Fund for Peace* jedna od najranjivijih država. Godine 2008. vlada Islamske Republike je objavila Nacionalnu razvojnu strategiju i zahtijevala prosječno 10 milijuna dolara godišnje međunarodnog financiranja. Vojne snage iz 47 zemalja kao i donori iz 60 zemalja su bili uključeni u projekt izgradnje države u Afganistanu, koji je postigao neke rezultate, zasjenjene pobunama, nasiljem, korupcijom i lošim upravljanjem. U konačnici u ljeto 2021. sve američke postrojbe povukle su se iz Afganistana, što je rezultiralo ozbiljnim izazovima u izgradnji države kao što su narušena humanitarna situacija, ugrožena prava žena te uspostava islamskog fundamentalističkog režima po šerijatskom pravu. Nažalost, unatoč sveobuhvatnom međunarodnom angažmanu, Afganistan je sve dalje od izgradnje dobro funkcionirajuće države. Stoga se u radu istražuje kako su učinkoviti bili pokušaji izgradnje države u Afganistanu i ulogu koju su u njima imale SAD. Prije Afganistana pokušaji izgradnje države su implementirani u Iraku, sub-saharskoj Africi i Latinskoj Americi.

U radu se polazi od sljedećih istraživačkih pitanja: Koji su razlozi propasti tih pokušaja i koje se lekcije mogu iz njih izvući za razumijevanje pojma izgradnje države? Na koji način su SAD, ali i drugi akteri utjecali na izgradnju države u Afganistanu? Kako je afganistanski kontekst utjecao na napore za izgradnjom države?

Rad obuhvaća šest poglavlja. Nakon prvog uvodnog poglavlja u drugom se objašnjava teorijsko-metodološki aspekt procesa izgradnje države, kojom prilikom se definira pojam države, pojam

ranjivih postkonfliktnih država te proces izgradnje države kroz povijest. Također se objašnjavaju teorije konstruktivizma i demokratskog mira, nakon čega se navode metode korištene u izradi rada te se definiraju ciljevi istraživanja. U trećem poglavlju je obrađen kontekst Afganistana kroz povijesni prikaz, plemenski, etnički i vjerski sastav stanovništva te je prikazana ekonomska i demografska situacija u zemlji. U četvrtom poglavlju je analizirana uloga i doprinos međunarodne zajednice u izgradnji države u Afganistanu nasuprot uloge Vlade Islamske Republike Afganistan i lokalnih gospodara rata. U petome poglavlju je objašnjena uloga SAD-a u izgradnje države u Afganistanu od vojne operacije „Enduring freedom“, preko „light footprint“ pristupa i odnosa sa talibanima do povlačenja iz Afganistana. U šestom i zaključnom poglavlju se analizira koliko je uloženo u izgradnju Afganistana i što je time postignuto. Zaključuje se da proces izgradnje države u Afganistanu nije bio uspješan, ali je predstavljao moralnu obvezu pobjednika i hvalevrijednu inicijativu SAD-a kao svjetske sile koja je bila spremna staviti svoj međunarodni ugled na kocku u cilju očuvanja svjetskoga mira i borbe protiv terorizma. Također su u zaključku postavljena neka nova pitanja koja bi mogla biti predmet nekog daljnjeg istraživanja, kao primjerice je li dovoljna isključivo vojna pobjeda bez postkonfliktne izgradnje države?

II. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR

2.1. Definiranje pojmova

2.1.1. Izgradnja države: povijesni razvoj pojma

Posebni istražitelj za rekonstrukciju Afganistana¹ aktivnosti izgradnje države definira kao „izgradnju nacije ili preciznije, izgradnju države – proces pomaganja državi u nastajanju i unapređivanje njenih vladajućih funkcija. U praksi se radi o širokom terminu koji može obuhvatiti različite aktivnosti, od savjetovanja ministra do izgradnje cjelokupne uprave i gospodarstva“ (SIGAR, 2018:7).

U tome smislu Kissinger (2000:597-601) smatra da koncept izgradnje nacije nije novost u vanjskoj politici, naime još je Kennedyeva administracija započela sličan proces u Vijetnamu. U cilju sprječavanja komunističke dominacije, prihvaćena je strategija izgradnje održivog demokratskog društva. Međutim ispostavilo se da je izgrađivanje pluralističkog sustava usred gerilskog ratovanja u društvu koje je fragmentirano nizom regija, sektori i klanova, neizvediv zadatak. No, kako bismo u cijelosti razumjeli proces izgradnje države, Simensen (2018:15) smatra da je nužno razumjeti što je to uopće država i što se pod tim pojmom podrazumijeva. Ističe definiciju koja navodi da je država zajednica ljudi koja posjeduje monopol nad fizičkom prisilom na nekom teritoriju. Navedena definicija naglašava ulogu centralnog državnog tijela i monopol na prisilu koje to tijelo posjeduje, što predstavlja ključne državne funkcije. Stoga državu možemo poistovjetiti sa vladom, a onda bi izgradnja države predstavljala jačanje institucija vlade.

Lister (2007:2) ukazuje na Lockeovo stajalište da je država sredstvo ili alat za ispunjenje društvenog ugovora, dok Siemensen (2018:16) identificira tri najvažnije državne funkcije, a koje su ujedno i njene obveze: sigurnost građana, zastupanje građana i blagostanje građana te bi pristupi izgradnji države trebali biti fokusirani upravo na unaprjeđenju ova tri područja. Promatrano kroz

¹Američki Kongres je 2008. osnovao Ured posebnog istražitelja za obnovu Afganistana (SIGAR) kako bi osigurao neovisan i objektivni nadzor nad projektima i aktivnostima obnove Afganistana. SIGAR provodi revizije i istrage kako bi: 1) promicao učinkovitost i djelotvornost programa obnove i 2) otkrio i spriječio rasipanje, prijevaru i zlouporabe sredstava. SIGAR ima sjedište u Arlingtonu, u saveznoj državi Virginija te ured u Afganistanu. John F. Sopko položio je prisegu kao Posebni istražitelj za obnovu Afganistana 2. listopada 2012 (<https://www.sigar.mil/about/>).

povijesni kontekst pojam izgradnje države je relativno novijeg datuma. „Ušao je na velika vrata“ nakon Drugog svjetskog rata kada su razrušene zapadno europske zemlje, vapile za američkom pomoći u obnovi. Primjer izgradnje države predstavlja obnova Zapadne Njemačke i Japana po demokratskim i kapitalističkim standardima (Simensen, 2018:16-17).

Nakon dužeg razdoblja mira na zapadu, Menocal (2010:4) ističe da je 2000-ih godina pojam izgradnja države ponovno zaokupio međunarodnu zajednicu. Izgradnja države postaje integralni dio svakog post-konfliktnog razdoblja, a države donatori su posebice zainteresirane za rješavanje pitanja krhkih i nestabilnih država koje mogu postati regionalna, pa i svjetska prijetnja miru. Međunarodna zajednica je naučila lekciju o prelijevanju nestabilnosti iz „novih“ država nastalih primjerice raspadom SSSR-a i Jugoslavije, od kojih su neke postale izvor oružanih sukoba ili humanitarnih kriza (Menocal, 2010:4).

Stoga Menocal (2010:4) definira izgradnju države kao skup radnji poduzetih od strane nekoliko država ili međunarodne zajednice, usmjerenih uspostavi, jačanju ili reformi državnih institucija, posebice kada su postojeće institucije preslabe ili uopće ne postoje. Također međunarodni angažman mora biti usmjeren na izgradnju odnosa između društva i države na način da djeluje na legitimitet države kroz uspostavu demokratske vlasti, vladavinu prava, ljudska prava i ostale demokratske vrednote te da jača sposobnost države da vrši svoje osnovne funkcije u smjeru smanjenja siromaštva i nejednakosti.

U tome smislu Fukuyama (2006:176) navodi četiri temelja na kojima mora počivati post-ratna obnova zemlje:

1. Politička rekonstrukcija – stvaranje legitimne i sposobne vlast
2. Ekonomska rekonstrukcija – obnova razrušene infrastrukture i uspostava institucija na kojima počiva tržišno gospodarstvo
3. Društvena rekonstrukcija – obnova ili stvaranje civilnog društva i političke kulture koja potiče suradnju i ograničava snagu države.
4. Stabilna sigurnosna situacija – sigurnost te javni red i mir.

Fukuyama (2006:176) zaključuje da se ta četiri elementa međusobno isprepliću, međutim ističe da je povoljna sigurnosna situacija presudna iz razloga što nepovoljna sigurnosna situacija stvara

ozračje u kojem neće doći do stranih investicija i obnove, stanovnici se neće baviti trgovinom ili na drugi način ekonomski angažirati te neće postojati stabilna vlast. Stoga uvijek postoji realna opasnost da se društvo izranjavano nasiljem okrene prvoj političkoj opciji koja osigura sigurnost, makar opresijom (Fukuyama, 2006:176).

2.1.2. Izgradnja države u ranjivim postkonfliktnim državama

Kroz različitu literaturu se neuspješne države ili krhke države opisuju kao slični pojmovi, ali ne i istoznačnice. Krhke države su nešto noviji pojam koji datira s početka 2000-ih godina, dok pojam propalih država datira iz 1992.godine od svjetski poznatog članka Geralda Helmana i Stevena Ratnera objavljenog u američkom vanjsko-političkom časopisu „Foreign Policy“ pod nazivom Spašavanje propalih država². Stoga propale države možemo karakterizirati kao one devastirane oružanim sukobom ili države u kojima dijelove teritorija kontroliraju nevladine ili protuvladine grupacije, odnosno države lišene efektivnog sustava vlasti, a što za posljedicu ima ekonomsku i političku nestabilnost (Kuehn-Popisil, 2016:4-5).

U tome smislu Siemens (2018:19-20) navodi da je pojam krhke države nešto složeniji i potrebno ga je promatrati kroz multi-dimenzionalni pristup Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj prikazan u tablici 1.:

² Helman, Gerald B., Ratner, Stever R., Saving Failed States, (1992/1993), Foreign Policy, (<https://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states/>)

Tablica 1.

PODRUČJE	OPIS
Ekonomija	Ugroženost ekonomskog sustava i ljudskog kapitala, uključujući makroekonomske poremećaje, nejednak razvoj i visoka nezaposlenost mladih
Okoliš	Ugroženost okoliša, klime i zdravlja ljudi, izloženost prirodnim katastrofama, zagađivačima i bolestima.
Politički sustav	Ugroženost koja proizlazi iz političkog procesa, događaja ili odluke, nedostatak političke uključenosti svih društvenih grupacija, ne-transparentnost, korupcija itd.
Sigurnost	Ugroženost od nasilja i kriminala, uključujući političko i društveno nasilje
Socijalni sustav	Ugroženost zbog vertikalne i horizontalne nejednakosti društvenih skupina

Izvor: (Simensen, 2018:19-20).

Siemensen (2018: 19-20) nadalje objašnjava da spletom faktora iz tablice 1. krhke države karakterizira: siromaštvo, slaba središnja vlast, nekvalitetna javna služba te ekonomska isključivost i marginalizacija. Kao rezultat takve države odlikuju slabe institucije, loša infrastruktura, visoka nezaposlenost, odljev mozгова, nasilni protesti itd., a to sve za posljedicu može imati nasilne obračune između grupa stanovništva, državni udar, velike migracije, humanitarne i druge krize (Siemensen, 2018:19-20).

2.1.3. Izgradnja države i teorijski okvir: konstruktivizam i teorija demokratskog mira

Adler (1997:322) definira konstruktivizam kao gledište koje promatra način na koji je materijalni svijet oblikovan i način kojim ga oblikuje ljudsko djelovanje i interakcija ovisno o dinamici normativne i epistemičke interpretacije materijalnog svijeta. Konstruktivisti smatraju da ljudski kapacitet za promišljanje ili učenje ima najveći utjecaj na način na koji pojedinci i društveni akteri pridaju značenje materijalnom svijetu i kognitivno oblikuju svijet koji poznaju, doživljavaju i razumiju, dok je za Siemensen (2018:19-23) konstruktivizam nešto povijesno i socijalno konstruirano. Primjerice međunarodni odnosi nisu samo neizbježne posljedice ljudske prirode, poput racionalnosti ili anarhije, već su društveno konstruirani kroz ideje. Konstruktivizam dokazuje da svjetski poredak i postupci neovisnih država, nisu produkt isključivo osobnog interesa. Odnosno, međunarodni odnosi nisu fiksni i objektivni, već društveni i konstruirani fenomen, a pokreću ih ideje kao glavno „gorivo“ za djelovanje.

U tome smislu Siemensen (2018: 23-24) nadalje objašnjava kako se zajedno sa povijesnim i društvenim promjenama u međunarodnom poretku promijenio i pristup izgradnji države. Primjerice završetkom Drugog svjetskog rata stvorene su norme teritorijalne cjelovitosti i ideje o suverenitetu, a te su ideje bile sam preduvjet za izgradnju suvremene države. Također u tome kontekstu ništa manje važne nisu identitetske politike, svaka država može imati mnogo identiteta, na primjer suverenu, imperijalnu moć ili hegemoniju. Ipak identiteti nisu fiksni pojmovi, već varijabilni te ovise o povijesnom, kulturnom, društvenom i političkom kontekstu. Identitet je važan za predvidljivost jer je državni identitet temelj interesa i može informirati o mogućem tijeku djelovanje neke države. Primjerice za vrijeme Hladnoga rata i natjecanja dvaju hegemonu SAD-a i SSSR-a, svaki hegemon je u svojoj interesnoj sferi prema vlastitom identitetu utjecao na izgradnju država (Siemensen, 2018:23-24).

Nasuprot konstruktivizmu, Zgurić (2013) objašnjava teoriju demokratskog mira koja spada u jedan od tri „željezna zakona“ politologije, a koju je formulirao Immanuel Kant u 18. stoljeću. Kant je naivno smatrao da ratova više ne bi bilo, kada bi svijetom zavladao sloboda te kada bi svi slobodni ljudi birali svoje vlade. Isticao je da samo aristokracije međusobno ratuju, dok kod demokracija to ne bi bio slučaj. Međutim za shvaćanje Kantove ideje treba uzeti kontekst vremena u kojemu je živio, on je bio „uronjen“ u monarhističke oblike vlasti koji se održavaju ravnotežom snaga, stoga je kao rješenje vidio širenje slobode i demokracije, slobodno tržište i ekonomsku međuovisnost te republikanski oblik vlasti (Kant, 2000:120-124 prema Zgurić, 2013:30). Navedenu Kantovu teoriju se višekratno prekršilo ili zaobišlo. Povijest je pokazala da nakon svih većih ratova u 20. stoljeću jača liberalni idealizam. Liberali vječito sanjaju o ratu koji će završiti sve ratove te će doći do kako je to Fukuyama sročio, „kraja povijesti“. „Kraj povijesti“ predstavlja pobjedu liberalne demokracije nad svim ostalim oblicima vlasti. Pretpostavka toga je da liberalne demokracije nemaju ugrađene greške, koje imaju svi ostali nedemokratski oblici vlasti. No, povijest kao „učiteljica života“ prikazuje da međunarodne liberalne institucije kao što je primjerice Liga naroda, nije uspjela sačuvati mir i demokraciju (Zgurić, 2013:32).

Zgurić (2013:34) zaključuje da unatoč tome što demokracije rijetko ratuju međusobno, jednako često kao i ostali oblici vladavine stupaju u ratove. Također, za vrijeme ratnog stanja demokracije imaju običaj suspendirati neke stečene demokratske slobode i prava. Unatoč tome, liberali smatraju

da se radi o moralnom činu kada demokratske države vode rat s ciljem svrgavanja autoritarnih režima i uspostavljanjem demokracije. Primjerice ratovi u Afganistanu i Iraku su trebali rezultirati novim demokratskim Bliskim istokom. Međutim, istina je da Afganistan uvođenjem demokracije nije postao ništa sigurnije mjesto za život (Zgurić, 2013:34).

2.2. Metode i ciljevi istraživanja

Ovaj rad se bazira na kvalitativnom istraživanju podataka, odnosno nastoji se razumjeti fenomen koji se istražuje te se zatim testira teorija kroz strateško analiziranje podataka relevantnih za temu istraživanja. Kvalitativno istraživanje ima za cilj postaviti istraživačko pitanje ili pitanja te izgraditi odgovor na to pitanje ili pitanja. Suprotno kvantitativnom istraživanju, kvalitativno istraživanje stvara značenja analizom riječi, a ne kvantifikacijom brojeva. Bryman (2012:27-36) izdvaja dvije posebnosti kvalitativnih istraživanja:

1. interpretativna epistemološka pozicija kvalitativnih istraživanja temelji se na ideji da svijet treba razumjeti i ispitivati kroz način na koji ga tumače njegovi sudionici te
2. konstruktivistička ontološka orijentacija kvalitativnog istraživanja sugerira da su ideje društveno konstruirane kroz interakcije između pojedinaca, a nisu ishodi fenomena (Bryman, 2012:27-36).

Stoga istraživački proces u kvalitativnom istraživanju nije fiksna, već fleksibilan i može se prilagoditi cilju istraživanja. Kvalitativni istraživački pristup ovome istraživanju odgovara iz nekoliko razloga. Prvo, kvalitativno istraživanje obično nastoji odgovoriti na pitanja "zašto" i "kako" o ljudskim iskustvima. Kvalitativne metode također omogućuju istraživaču da usvoji više od jedne metode ili izvora podataka za istraživanje društvenih pojava. Nestrukturirana priroda kvalitativnih istraživanja omogućuje fleksibilnost i usvajanje različitih metoda za prikupljanje i analizu podataka (Bryman, 2012:27-36).

U društvenim istraživanjima, oblik istraživanja je okvir za prikupljanje i analizu podataka. U ovoj studiji primijenjen je oblik - studije slučaja. Studija slučaja je empirijska, detaljna i sadrži intenzivno proučavanje jednog slučaja s ciljem istraživanja relevantnih pojava unutar stvarnog kontekst jer su nejasne granice između samog fenomena i stvarnog konteksta. U ovoj studiji slučaja

se analizira post-konfliktna izgradnja države u Afganistanu (Simensen, 2018:8-9). Istraživanje se posebno usredotočuje na izgradnju države u Afganistanu te ima za cilj rasvijetliti politike izgradnje države u krhkim i sukobima pogođenim državama i ulogu SAD-a u samom procesu izgradnje države. Stoga jedinice za analizu su mjere izgradnje države u Afganistanu te uloga SAD-a u tome procesu.

III. POVIJESNI KONTEKST IZGRADNJE DRŽAVE U AFGANISTANU

3.1. Kratka povijest Afganistana

Ahmad šah Abdali osnivač današnjeg Afganistana, vladao je od 1747. godine do 1772. godine. Nakon njegove vladavine država se raspada u više manjih cjelina te postaje laki plijen za vanjske osvajače (Mikac:2008:55). U tablici 2. navodi se popis državnih vladara kroz povijest te njihov doprinos od 1881. godine do invazije SSSR-a 1978. godine:

Tablica 2.

Vladar i razdoblje vlasti	Glavni doprinos
Abdur Rahman Khan – 1881.-1901. godine	-povučene granice s Rusijom i Britanskom Indijom -uspostavljena moderna država i vlada sa savjetodavnim funkcijama
Amanullah Khan - 1919-1929	-Potpuna neovisnost od Britanije 1919 -Prvi ustav je izrađen i odobren od strane svih čelnika diljem zemlje -Osnovana je nacionalna vojska -Obrazovanje dostupno za dječake i za djevojčice -Vjerska opozicija prisilila je Amanullaha da podnese ostavku
Muhammad Nadir Khan - 1929-1933	-Tradicionalna tijela su ponovno dobila veći utjecaj - Žene su bile uključene u politiku

	- Političke stranke su bile postojale, ali se nisu smjele registrirati
Muhammad Zahir Shah - 1933-1973	- Propali pokušaj demokratskih reformi - Ruski utjecaj od kasnih 1960-ih - Uspostavljeni službeni trgovinski odnosi sa Zapadom
Mohammad Daud Khan - 1973-1978	- Na vlast došao državnim udarom - Novi ustav donesen 1977 - Prelazak iz monarhije u republiku

Izvor: (Simensen, 2018:26-27).

Mikac (2008:92). smatra da iz povijesti Afganistana proizlaze mnogi uzroci današnjih nestabilnosti i sukoba. Pozicioniran na Putu svile, Afganistan je bio predmet mnogih osvajanja, sukoba i pretenzija različitih kolonijalnih sila. Na prostoru Afganistana su se doticale i sukobljavale civilizacije te uzdizala i propadala carstva. Iz tog razloga je Afganistan i danas etnički te vjerski raznolik. Često je tijekom povijesti bio poligon za nadmetanje različitih sila kao primjerice hladnoratovskog neizravnog vojnog sučeljavanja SAD-a i SSSR-a u kojem je Afganistan postao najveća CIA-ina operacija u povijesti, kojom prilikom su Amerikanci potrošili 3 milijarde dolara tijekom 10 godina (Mikac, 2008:92).

Međutim, zanimljivo je za izdvojiti da su tijekom povijesti mnoge velike sile „slomile zube“ na Afganistanu, primjerice SSSR u Sovjetsko-afganistanskom ratu (1979-1989.). Ispostavilo se da su pokušaji osvajača osuđeni na neuspjeh ako ne raspolažu dostatnim vojnim snagama za kontrolu širih prostora. Iz navedenog sukoba je potrebno naglasiti doprinos mudžahedina (sveti ratnici) koji su uz pomoć protusovjetski orijentiranih pomagača doprinijeli ratnoj pobjedi, ali su nošeni uspjehom zaratili sa talibanima (islamskim borcima) te je navedeni sukob prerastao u građanski rat i borbu za prevlast u državi (Mikac,2008:92-93).

3.2. Plemena i etničke skupine

Barfield (2010:22) navodi da su etničke skupine u Afganistanu podijeljene u dvije vrste: plemenske i ne-plemenske. Plemena su etničke skupine koje svoje članstvo definiraju kroz jednolinijsko podrijetlo od zajedničkog stvarnog ili pretpostavljeno pretka, a u Afganistanu takvo porijeklo je po muškoj liniji. Paštuni su najbolji primjer za to jer povezuju unatrag do osnivačkog pretka mnoštvo loza koje se sastoje od milijuna ljudi u jedinstvenu genealogiju. Barfield (2010:22) je etničke skupine po brojnosti podijelio na veće skupine u koje spadaju: Paštunci, Tadžici, Hazarijci, Uzbeci i Turkmeni te Aimaci, kao i na manje skupine u koje spadaju: Nuristanci i Pašai, Quilbazhi, Baluči, Arapi te Pamiri. Također je izdvojio i vrlo male skupine u koje pripadaju: Jugizi i Jati, Kirgizi te ne-muslimansko stanovništvo (Barfield, 2010:22).

Prema Mikcu (2008:56) svaka se etnička grupa u Afganistanu međusobno razlikuje jer svaka ima vlastiti jezik, podrijetlo i tradiciju, čemu je pridonijela geografska razvedenost i teška prohodnost terena. Pašto i dari su dva službena jezika u Afganistanu. Na sjeveru, zapadu i središnjem djelu države se Tadžici i Hazarijci služe dari jezikom, a Paštunci se služe pašto jezikom. Za izdvojiti je Uzbeke, Kirgize i Turkmene koji govore dijalektom turskog jezika. Takva etnička, kulturološka i jezična podijeljenost predstavlja plodno tlo za društvene sukobe i tenzije te onemogućava nacionalno jedinstvo (Mikac, 2008:56).

Kao najbrojniju i tijekom povijesti najdominantniju etničku skušinu Mikac (2008:57) izdvaja Paštunce sa oko 42 posto udjela u ukupnom broju stanovnika. Međutim Paštunce pronalazimo u Afganistanu i Pakistanu, a dijeli ih Durandova linija iz 1893. godine. Sama grupa se dijeli na još dvije podgrupe – klan Durrani koji tradicionalno daje kraljevske vladare i klan Ghilzai koji je vodio sveti rat (džihad) protiv Sovjeta. Između klanova povijesno vlada antagonizam, a danas gotovo sve vladajuće mule talibanskog pokreta potječu iz klana Ghilzai. Takav presjek podijeljenosti unutar najbrojnije skupine eklatantni je primjer razjedinjenosti čitavog afganistanskog društva (Mikac, 2008:57).

Siemenssen (2018:23-28) zaključuje da su upravo plemenska i etnička rascjepkanost društva, ključne u tumačenju suvremenih događaja u Afganistanu. U pristupu izgradnji Afganistana nije

uzet u obzir kontekst pripadnosti pojedinca plemenu i etničkoj skupini, što je primjerice u ruralnim područjima od najvećeg značaja. Na mjestima gdje ne dopire centralna vlast iz Kabula, plemena i plemenske starješine su jedina vlast kojoj se pojedinac može obratiti za pomoć ili za rješenje spora (Simensen, 2018:23-28).

3.3. Vjera

Mikac (2008:56) analizirajući vjersku pripadnost stanovnika Afganistana, ističe da je muslimana oko 99 posto u Afganistanu, dok 1 posto čine sve ostale vjerske skupine zajedno. Muslimani u Afganistanu se dijele na većinske sunite i manjinske šijite, od čega većina sunita pripada henefitskoj pravnoj školi vjerovanja. Za naglasiti je da je do 1925. godine šerijat bio zastupljen na cijelom području Afganistana, a to ukazuje koliko je Islam duboko ukorijenjen u društvu (Mikac, 2008:56).

Siemensen (2018:23-29) analizira članke 1., 2. i 3. Afganistanskog ustava iz 2004.godine, kako bi ukazala koliko je Islam važan za afganistansko društvo. U navedenim člancima se ističe da je Afganistan islamska država i da niti jedan zakon ne smije biti protivan islamskim zakonima. Obzirom na ogromne etničke razlike Islam je kohezivni faktor za čitavo društvo, međutim zbog podijele društva na šijite i sunite izvor je i najvećih tenzija (Simensen, 2018:23-29).

3.4. Ekonomija i demografija

Afganistan je kroz povijest bio i ostao, jedna od najsiromašnijih država svijeta. Unatoč tome što je iznimno bogat željezom, bakrom, ugljenom, željeznom rudačom, naftom i zemnim plinom, nedostatak infrastrukture i nepovoljna sigurnosna situacija onemogućavaju razvoj te napredak. Između 60-80 posto stanovnika je zaposleno u poljoprivredi te 70 posto stanovništva živi u ruralnim područjima. Također spoj različitih nepovoljnih faktora kao što su veliki broj neobrazovanih stanovnika, rasprostranjena korupcija i kriminal, slabe institucije, nepovoljni vremenski uvjeti, suše, poplave itd., usmjerile su i vezale Afganistansku ekonomiju uz uzgoj opijuma (Simensen, 2018:30).

U tome smislu Mikac (2008:147-148) navodi da najveći dio državnog proračuna Afganistana čine inozemne donacije, što je u potpunosti neodrživo. Navedeno slabi središnju vlast te ju čini ovisnom i podređenom donatorima. Na taj način Afganistan postaje moderna kolonija ili protektorat. Nužno je privući strane investicije i razviti stabilan sustav državnog prikupljanja poreza jer mnogi gospodari rata zadržavaju porezne prihode za sebe, čime financiraju vlastite paravojne formacije. Također je potrebno izdvojiti da dnevni iznos koji zarađuju stanovnici Afganistana je jedan od najnižih na svijetu te iznosi manje od jednog američkog dolara (Mikac, 2008:147-148).

Nažalost demografija nije ništa manje problematična od ekonomije s obzirom na podatke iz 2005. godine prema kojima je očekivano trajanje životnog vijeka afganistanskih muškaraca i žena 47 godina. U 2015. godini je očekivano životni vijek afganistanskih muškaraca i žena porastao na 51 godinu starosti, što je neznatno i alarmantno kada usporedimo podatke sa primjerice SAD-om, gdje je očekivani životni vijek žena 2005. godine bio 81 godina, a 2015. godine 82 godine. Također je alarmantno visoka smrtnost novorođenčadi sa 130 smrti na 1000 poroda. Kada tome svemu pridodamo da je 2011. godine nešto manje od polovice stanovnika u dobi od 15-24 godine bilo nepismeno, imamo recept za državu „slučaj“ (Simensen, 2018:31).

IV. KLJUČNI AKTERI IZGRADNJE DRŽAVE U AFGANISTANU

4.1. Međunarodna pomoć i stvaranje ovisne države

U izvještaju Posebnog istražitelja za rekonstrukciju Afganistana (SIGAR, 2017:12.) se navodi da je ubrzo nakon vojne intervencije SAD-a i saveznika u operaciji Enduring Freedom, talibanski ambasador Mullah Salam Zaeef 07.prosinca 2001. objavio strateško povlačenje talibana iz Afganistana. Prema Mikcu (2008:114.), nakon vojne intervencije i očekivanog uspjeha, bilo je potrebno prijeći u fazu stabilizacije i rekonstrukcije zemlje. Shodno navedenom, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je dana 20.prosinca Rezolucijom 1386 oformilo misiju ISAF. Radi se o vojnoj misiji zaduženoj za sigurnost, pružanje potpore i obuku privremene vlade Afganistana, a sve u cilju rekonstrukcije i oporavka zemlje (SIGAR, 2017:12).

U tome smislu Cvrtila (2010:32-33) navodi da je glavni cilj mirovne operacije u Afganistanu, normalizacija života i uspostava institucija države koje mogu održavati politički poredak. Potrebno je ukloniti unutarnje sukobe te uzroke dubokih podjela u društvu i državi. Državu posljednjih četrdesetak godina razdiru nestabilne vlade, vanjske intervencije, unutarnja previranja, organizirani kriminal, proizvodnja opijata, visok stupanj nasilja itd. Ipak saveznička koalicija je bila uvjerena da će u Afganistanu biti uspješnija te je na Bonnskoj konferenciji u prosincu 2001. izabrana privremena uprava, čime je započeo proces izgradnje institucija i priprema za provedbu izbora. Kao rezultat toga procesa donesen je novi ustav te su uspješno održani predsjednički i pokrajinski izbori. Međutim, obzirom da se radi o iznimno skupom procesu stvaranja institucija, u svijetu je održano mnoštvo donatorskih konferencija. Najznačajnije konferencije su održane u Tokiju, Berlinu, Parizu i Londonu, no iako nisu ispunile očekivanja, osigurana su novčana sredstva potrebna za obnovu zemlje (Mikac, 2008:138-144).

Treba istaknuti da je Europska unija drugi najveći donator u Afganistanu, odnosno da je Europska komisija prvotno izdvojila 4,93 milijuna eura iz Mehanizma za brzu reakciju (RRM) odmah nakon Borskog sporazuma 2001. kako bi pomogla u legitimizaciji političke tranzicije. U razdoblju od 2002. do 2006. godine Europska Unija je izdvojila 3,7 milijardi za pomoć Afganistanu te je nastojala razviti portfelj programa s državama članicama, kao što su cestovni projekt Kabul –

Džalalabad – Torham u suradnji sa Švedskom, obnova električne energije u Kabulu u suradnji s Njemačkom te sufinanciranje operacija civilne vojne suradnje (CIMIC) s Finskom i Švedskom. Uz spomenuto Europska Unija je dodijelila više od 10 milijuna eura pokrajinskim timovima za obnovu (Sudar:2021:20).

Nadalje, u travnju 2002. skupina najbogatijih zemalja svijeta (G-8) sastala se u Ženevi, kojom prilikom su dogovorene podjele obveza u rekonstrukciji Afganistana na sljedeći način: SAD je bio zadužen za reformu vojske, Njemačka za reformu policije, Italija za reformu pravosuđa, Velika Britanija za borbu protiv narkotika i Japan za razoružanje, demobilizaciju i reintegraciju (SIGAR,2017:14).

Međutim od svih navedenih reformi, Mikac (2008:173-174) ističe da se jedino reforma Afganistanske nacionalne policije i projekt razoružanja, demobilizacije i reintegracije, mogu ocijeniti kao relativno uspješni. Razloga za takav ishod je mnogo, ali bez efikasne i poštene administracije, policije i sudstva, ne mogu se napraviti značajni koraci po pitanju unutarnje sigurnosti. Svakako treba naglasiti da je pozitivan razvoj posebice otežavala loša sigurnosna situacija (Mikac, 2008:173-174). U konačnici Mikac (2008:241-253) zaključuje da je prva faza intervencije – vojna intervencija u Afganistanu, izvedena prema planu i sukladno očekivanjima te se može ocijeniti uspješnom. No, ono što je slijedilo s političkog i strateškog aspekta nije bilo uspješno. Pogrešno se procijenilo uzroke problema i snage otpora. Umjesto učvršćivanja legalnih vlasti u zemlji, krenulo se sa improvizacijom bez jasne strategije. Sigurnost je označena kao temelj za cjelokupnu izgradnju države i društva, no istovremeno u Afganistanu su djelovale dvije misije s velikim razlikama u ciljevima i zaduženjima, što je zbunjivalo afganistanski narod i vlast. Radi se o misiji u sklopu ratne operacije Enduring Freedom, kojoj je primarni cilj protuteroristička borba i NATO-ove misije ISAF, koja djeluje kao stabilizacijska snaga i pomaže afganistanskoj vlasti (Mikac, 2008:243-244).

Mikac (2008:244-245) smatra da je glavni krivac za neuspjeh u Afganistanu, novi rat u Iraku. Do napada na Irak se u Afganistanu ostvarivao određen napredak, no operacijom Iraqi Freedom se fokus američke službene politike i svjetske javnosti prebacio na Irak. SAD je htio da NATO preuzme „brigu“ o Afganistanu, kako bi se u potpunosti posvetio Iraku te se od toga trenutka za

Afganistan više nije mogao naći dovoljan broj „zapadnih“ vojnika, novaca, niti adekvatne strategije (Mikac, 2008:244-245). Međutim pokazalo se da NATO nema organizacijskog iskustva niti resursa za samostalno provođenje takve akcije, a u Afganistanu je više od svega bilo potrebno sinergijsko djelovanje SAD-a, NATO-a, EU, UN-a i ostalih značajnih međunarodnih organizacija i zemalja. Svi nabrojani subjekti su trebali više napora uložiti u stvaranje stabilnijeg Afganistana kroz izgradnju temeljnih političkih i društvenih institucija. Vojska ne može pobijediti glad, korupciju, siromaštvo i druge društvene nedaće koje su zadesile Afganistan, stoga je usporedno uz vojno djelovanje nužno ulagati napore u ekonomsku i socijalnu obnovu te razvoj javne uprave i upravljanja. Treba istaknuti da su zemlje donatori učinile mnogo za Afganistan, no isto tako oko 40 posto donirane pomoći se u nekom obliku vraća u bogate zemlje (Mikac, 2008:245-247).

4.1.1. Izgradnja sigurnosnih snaga

U izvještaju SIGAR-a (2017:VIII-X), stvaranje, treniranje i opremanje afganistanske vojske je označeno kao kamen temeljac izgradnje društva jer bez povoljne sigurnosne situacije nije moguće izvršiti ostale planirane reforme. Stoga su u početku američke specijalne snage bile zadužene za obuku afganistanske vojske, a kasnije im se u obuci pridružila i Deseta planinska divizija Američke vojske. Međutim, 2003., zbog potrebe invazije na Irak, obuku afganistanske vojske preuzima Nacionalna garda američke vojske.

Najveću prepreku uspješnijoj izgradnji Afganistanske nacionalne vojske, između ostalog, predstavlja nedostatak stručnog kadra i resursa u američkoj vojsci. Savjetodavne misije nisu primamljive iskusnim vojnim veteranima, stoga iste izvršavaju mladi i borbena neiskusni pojedinci (SIGAR, 2017:XIV.). Problem je predstavljao i velik broj dezertera koji bi sa cjelokupnom opremom i oružjem napuštali obuku. Razlozi dezertiranja su uglavnom bili neisplata plaće ili emocionalna povezanost sa svojom obitelji koju teško napuštaju. Isto tako, pripadnici Afganistanske vojske nevoljko su ratovali protiv talibana jer se radi o pripadnicima istog naroda, samo nažalost na suprotnim stranama bojišnice (Mikac, 2008:155).

Također prema izvještaju SIGAR-a (2017:XV.) problem predstavlja i univerzalan pristup SAD-a. Obzirom da nije istražen širi kontekst, navike, kultura i potrebe zemlje, teško se kasnije domicilna

vlast i stanovništvo mogu poistovjetiti s izgrađenim (ili nametnutim) institucijama. Primjerice, donacije visoko tehnološke vojne opreme ne doprinose napretku, ako nema stručnih osoba za rukovanje istom, a istovremeno se stvara isključivo ekonomska ovisnost o zapadnim zemljama.

Mikac (2008:156-157) navodi da je do 2007.godine Njemačka uložila više od 70 milijuna eura u reformu i izgradnju Afganistanske nacionalne policije, a sve u cilju stvaranja modernih i respektabilnih policijskih snaga koje će primjenjivati zakone i održavati red, a sve kako bi se zadovoljile sigurnosne potrebe i nastavilo s razvojem zemlje. Policijske snage su trebale doprinijeti jačanju vladavine prava, suzbijanju korupcije i kriminala, zaštiti ljudskih prava, borbi protiv svih oblika zlouporabe narkotika itd. Njemačka je također uz obuku, znatne napore i sredstva uložila u obnovu policijske infrastrukture. Savić (2013:487) ističe da su policijski savjetnici u Afganistanu, uglavnom njegovali dobre odnose s lokalnom policijom i stanovništvom. To predstavlja ključnu odliku dobrog policijskog postupanja i temelj je za borbu protiv terorizma te svih oblika kriminaliteta. Međutim glavna odlika postupanja je bila improvizacija, bez jasnog plana i preciznih pravila.

Prema Mikcu (2008:58) u Afganistanu je policija prednja linija borbe protiv terorizma, organiziranog kriminaliteta i lokalnih vojnih moćnika. U postkonfliktnom društvu nužnija je izgradnja policijskih snaga, nego vojske. Međutim, u Afganistanu to nije slučaj. Tijekom proteklih godina u obavljanju službenih zadaća više je policajaca izgubilo život, nego vojnika. Time je uspješnost i djelotvornost Afganistanske policije postala upitna. Pojedini autori smatraju da je tome pridonijela neadekvatna obuka i premala financijska ulaganja u policijske snage (Mikac, 2008:58). Stoga godine 2005. SAD preuzima vodeću ulogu u stvaranju Afganistanske nacionalne vojske i Afganistanske nacionalne policije te 2006. stvara Združeno sigurnosno tranzicijsko zapovjedništvo, koje je bilo zaduženo za savjetovanje i opremanje afganistanskih sigurnosnih snaga. Međutim, problem je predstavljala loša koordinacija i komunikacija između SAD-a, Njemačke i Europske unije. SAD su imale plan stvoriti militarizirane policijske jedinice, poput lokalnih vojski, dok su se EU i Njemačka zalagale za tradicionalni policijski model. Navedeno je uzrokovalo razlike i pomutnju u pristupu stvaranja Afganistanske nacionalne policije, a to je pogoršalo, ionako lošu sigurnosnu situaciju (SIGAR, 2017:XI).

Međutim, kada bismo pogledali s ekonomske strane, tijekom četrnaest godina utrošeno je oko 70 milijardi američkih dolara u izgradnju sigurnosnih snaga, a navedeni novčani iznos je dovoljan tek za jednu godinu boravka 70 tisuća američkih vojnika u Afganistanu. Stoga se politika izgradnje sigurnosnih snaga pokazala kao ekonomski vrlo isplativa (SIGAR 2017:4).

4.1.2. Razoružanje, demobilizacija i reintegracija (dalje u tekstu DDR)

Mikac (2008:159-160) navodi da je 23.veljače2003. održana donatorska konferencija u Tokiju pod nazivom Konsolidacija mira u Afganistanu – promjena smjera „od oružja do oruđa“ te su postavljeni jasni ciljevi i rokovi za provedbu. Cilj DDR projekta je bilo dobrovoljno razoružanje, demobilizacija i reintegracija Snaga Sjevernog saveza u afganistansko društvo. Precizirano je da će projekt trajati do 30.lipnja 2006. Također, u sklopu projekta DDR, odvijalo se još projekata koji su obuhvaćali raspuštanje ilegalnih oružanih grupa te prikupljanje i oduzimanje ilegalnog oružja. Međutim kao glavne prepreke projektu istaknuti su nedostatak povjerenja u središnju vlast, slaba linija rukovođenja, mala odgovornost lokalnih zapovjednika, animoziteti među oružanim skupinama i nemogućnost zamjenskog izvora zarade (Fukuyama, 2006:150).

Unatoč, preprekama DDR projekt je 30.lipnja zaključen kao uspješan. Kroz proces razoružanja je prošlo 63380 pripadnika Snaga Sjevernog saveza, 62044 su demobilizirana, a 60645 je izabralo sudjelovati u reintegracijskom procesu. Također putem projekta namijenjenog prikupljanju ilegalnog oružja, prikupljeno je 10000 komada teškog naoružanja i 34000 komada lakog naoružanja. Navedeno oružje je stavljeno na raspolaganje Afganistanskoj nacionalnoj vojsci i Afganistanskoj nacionalnoj policiji. Isto tako je potrebno istaknuti da se projekt pokazao financijski opravdanim jer se na plaćama vojnika izdvojenih iz Snaga Sjevernog saveza, uštedjelo više od 120 milijuna američkih dolara (Mikac, 2008:161-162).

4.1.3. Reforma pravosuđa

Mikac (2008:164) ističe da je glavni problem pravosuđa predstavljao nedostatak povjerenja stanovništva u institucije države te sveprisutna nesigurnost. Stoga je 19. i 20. prosinca 2002. pod vodstvom Italije održana Rimska konferencija o pravosuđu u Afganistanu, na kojoj je kao cilj označeno – stvaranje pravosudnog sustava u skladu sa islamskim načelima, međunarodnim normama i afganistanskom pravnom tradicijom.

Na navedenoj konferenciji je odlučeno da će se reforma pravosuđa provoditi putem dva pomoćna projekta koji uključuju osiguravanje financijskih i tehničkih sredstava te podupiranje političkih procesa u cilju provođenja zadane reforme. Nastojati će se ukloniti problemi nedostatka kvalificiranog osoblja i sudaca, nejasno definirani zatvorski sustav i uništeni pravosudni objekti. No, s vremenom je došlo do razilaženja u mišljenju, odnosno postajala su dva edukacijska sustava – Fakultet prava i političkih znanosti (francuski model) te Fakultet šerijatskog prava, a takav rascjep je usporio provođenje reforme jer je svaki sudionik nastojao dugoročno vezati pojedine dijelove afganistanskog pravosudnog sustava za svoje institucije (Mikac, 2008:165).

Reforma pravosuđa je u konačnici ocjenjena neuspješnom jer je napredak u reformi ostvaren isključivo u glavnom gradu Kabulu, dok u manjim oblastima i pokrajinama nije došlo do pomaka. Nažalost, problemi su se povećavali progresivno s povećanjem udaljenosti od Kabula. Kako bi opisali stvarno stanje za istaknuti je da je tijekom 2006. i 2007. u južnim i jugoistočnim pokrajinama na granici sa Pakistanom, postojao paralelni sustav vlasti koji su uspostavili talibani. Sudovi koje su ustrojili djelovali su učinkovitije od legitimnih institucija, stoga se lokalno stanovništvo kod sporova s više povjerenja obraćalo njima (Mikac, 2008:166).

4.1.4. Borba protiv narkotika

Prema Mikcu i Luketiću (2020:206-207), Afganistan je vodeći svjetski proizvođač opijumskog maka, osnovne sirovine za proizvodnju droge heroin. Točnije 80 posto svjetske proizvodnje opijuma odvija se u Afganistanu. Nažalost iz toga razloga je mnogo ovisnika u svim porama društva, od policajaca, vojnika do javnih službenika. Uzgoj maka često nije niti izbor seljaka, već su na isto primorani, zbog loše ekonomske i sigurnosne situacije.

Fukuyama (2006:129) ističe da je borba protiv narkotika najsloženija i najteža reforma od svih pet reformi sigurnosnog sektora iz razloga što droga heroin predstavlja nepresušni izvor financiranja lokalnih vojnih moćnika, talibana i drugih oružanih skupina. Krijumčarenje narkotika iz Afganistana je postao internacionalni biznis sa razgranatim transportnim rutama i uspostavljenim kontaktima sa različitim kriminalnim grupacijama, koje opskrbljuju potrošače iz cijeloga svijeta. Rastuća narko-industrija uz koju se neminovno veže i korupcija, poput domina urušava političku, sigurnosnu i ekonomsku stabilnost zemlje. Stoga u cilju borbe protiv narkotika, nužno je smanjiti poljoprivredne površine pod makom, spriječiti daljnju proizvodnju i preradu opijuma u drogu heroin te onemogućiti njegovo krijumčarenje. U tome kontekstu su Velika Britanija i SAD razvile paket od pet međusobno povezanih mjera koje uključuju: program javnog informiranja, program zamjenskih izvora zarade, program eliminiranja i iskorjenjivanja, program zabrane i program reforme pravosudnih organa i primjena zakona (Mikac, 2008:168-169).

Unatoč osmišljenim programima i mjerama, afganistanski seljaci nažalost nemaju alternativu uzgoju maka. Stoga je potrebna veća donatorska pomoć i snažniji ekonomski razvoj, kako bi seljaci imali izbora jer u zemlji koja pati od suša i nedostatka kiše, mak je kultura koja minimalno zahtjeva, a pruža financijsku sigurnost (SIGAR, 2018:226-227). Trgovinu narkoticima učinkovito može spriječiti jedino borba protiv korupcije, uhićenje i procesuiranje narko-krijumčara, učinkovitija granična kontrola, kvalitetnija i obučenija policija, koju prati efikasan pravosudni sustav. Stoga se ne može tolerirati ponašanje kao što primjerice američke vojne snage u južnim i jugoistočnim pokrajinama, toleriraju lokalnim vođama bavljenje narkoticima, radi savezništva u borbi protiv

talibana. Zbog svega gore navedenog projekt borbe protiv narkotika se ocjenjuje neuspješnim (Mikac, 2008:172-173).

4.1.5. Pokrajinski rekonstrukcijski timovi

Prema Fukuyami (2006:151) 2002. Središnje zapovjedništvo američke vojske sa stožerom u Tampa na Floridi, stvara koncept združenih regionalnih timova. Radilo se o udruženoj kombinaciji vojnih i civilnih elemenata koji su trebali djelovati u manjim bazama u glavnim gradovima pokrajina te ja na zahtjev tadašnjeg predsjednika Afganistana – Hamida Karzai-a, navedeni naziv promijenjen u Pokrajinske rekonstrukcijske timove (dalje u tekstu PRT). Prvi PRT je osnovan u Gardezu, unilateralno od strane SAD-a, a zatim su formirani i u ostalim područjima Afganistana. Većina PRT-ova je osnovana tijekom 2003. i 2004. u regijama gdje Privremena vlada nije imala dovoljnog utjecaja. U početku je PRT-ove osnivao SAD i koalicijski partneri, zatim ih je počeo osnivati NATO. Ustroj, sastav i područje djelovanja svakog pojedinog PRT-a se razlikuje ovisno o području djelovanja. Na sastav utječe procjena situacije i potreba u samoj pokrajini djelovanja, ali ponajviše ovisi o zemlji koja ga vodi. Pojedini PRT-ovi su imali u rasponu od 60 do 375 civilnih i vojnih pripadnika te su iskustva s terena pokazala da i PRT-ovi od 100 pripadnika uvelike pridonose poboljšanju sigurnosne situacije (SIGAR, 2018:12). Također, PRT-ovi se dijele prema načinu funkcioniranja, zemlji koja ih vodi i projektima koji se provode. Postoje američki, britanski i njemački model, svaki sa svojim specifičnostima. Primjerice Amerikanci su bili usmjereni na stvaranje projekata brzog učinka – pridobivanja srca i umova lokalnog stanovništva, dok su se Britanci držali zadanog koncepta u stvaranju sigurnosnog okruženja i izgradnji institucija. Nijemci su razdvojili civilnu i vojnu komponentu djelovanja, stoga su i njihove zadaće bile razdvojene (Fukuyama, 2006:129).

PRT su imali ulogu u potpori središnjoj afganistanskoj vlasti i širenju njenog utjecaja u pokrajine te pomoć pri izgradnji institucija države. Civilno – vojna suradnja je bila više nego nužna u Afganistanu jer stvara uvjete za obnovu i rekonstrukciju društva i institucija te do izražaja dolaze znanja i vještine civilnih stručnjaka, koji doprinose koordinaciji i suradnji. Zadaće civilnih i vojnih stručnjaka su isprepletene te im je nužan uzajamni rad za ostvarenje zadanih ciljeva (Mikac, 2008:200).

Vojna komponenta PRT-a je bila usmjerena na sigurnost, odnosno smanjenje mogućnosti ugroze i stvaranje povoljnog javnog reda i mira, kroz zaštitu snaga i stvaranje dojma prisutnosti na terenu. Također su posredovali između lokalnih paravojnih formacija te su izvodili rekonstrukcijske poslove. Bili su malenog brojčanog sastava te nisu djelovali borbeno, stoga su koristili zračnu borbenu potporu i daljinsko raketno navođenje. Vojni časnici su bili zapovjednici svakog pojedinog PRT-a (Mikac, 2008:202). Civilnu komponentu, odnosno od 5 do 10 posto pripadnika PRT-a su činili različiti stručnjaci koji su bili zaduženi za ekonomski razvoj i diplomatsko djelovanje te policijski instruktori. Civilni stručnjaci su surađivali s lokalnim dužnosnicima u izgradnji društva, nažalost ne posve uspješno jer su naišli na nepremostive probleme u vidu velike razina nepismenosti stanovništva, ne postojanje institucija - društvo je bilo organizirano plemenski, vladala je korupcija i nepotizam, nije bilo interesa za napredak (Mikac, 2008:202-203).

PRT-ovi su uglavnom obavili ciljeve koji su postavljeni – Podrška središnjoj afganistanskoj vlasti, sigurnost i rekonstrukcija. Ograničeno je djelovanje lokalnih vojnih vođa, pomogli su pri provedbi izbora, povratku izbjeglica, obnovi infrastrukture itd. Zaslužni su za napredak u područjima djelovanja te se može zaključiti da se radi o programu niskog rizika i niske cijene, a velikog političkog dobitka za zemlje nositeljice (Mikac, 2008:206-207). Unatoč ostvarenom napretku, prema Mikcu (2008:208-209) postoje izazovi koje bi u nekim budućim misijama koje bi uključivale uspostavu PRT, trebalo riješiti. Primjerice nepovjerenje vojnih stručnjaka u ulogu civilnih stručnjaka te njihova slabija međusobna suradnja, nedostatna komunikacija između PRT-ova međusobno i PRT-ova sa središnjim zapovjedništvom, nedovoljan broj pripadnika i opreme, nedovoljan broj prevoditelja, učestale rotacije civilnih stručnjaka te nedostatan broj PRT-ova za zemlju veličine Afganistana (Mikac, 2008:208-209).

4.2. Vlada Islamske Republike Afganistan i izgradnja države

Deklariranjem ciljeva na Bonnskoj konferenciji u prosincu 2001. je započeo proces izgradnje institucija i priprema za izborni proces. Također je izabrana privremena uprava te su zacrtani ciljevi za razvoj političkog sustava. Dogovoreno je da će izvanredna Loya jirga³ biti organizirana najkasnije šest mjeseci od uspostave privremene vlasti te da će ona odlučivati o prijelaznoj vlasti i administrativnim tijelima koja će voditi državu do izbora. Planirano je da se izbori održe najkasnije dvije godine od održavanja izvanredne Loya jirge, a da se osamnaest mjeseci nakon formiranja Prijelazne vlade sazove ustavna Loya jirga kako bi se donijelo novi ustav (Dobbins et al., 2003:143).

Vlada Islamske Republike Afganistan je odigrala središnju ulogu u pokušajima obnove afganistanske države. Međutim treba istaknuti da je između kasne jeseni 2001. i sredine 2003., izgradnja nacije u Afganistanu bila vrlo problematična. Točnije smatralo se da se pitanja suvereniteta i legitimiteta mogu rješavati uzastopno, a ne zajedno. Odnosno da se pitanje održavanja izbora može odgoditi dok se ne riješi na način koji se smatrao ispravnim i prihvatljivim. Kao rezultat toga, demokratski legitimitet je bio slab te je potkopavao napore da se učvrsti afganistanski suverenitet (Fukuyama, 2006:118-119).

Ipak, rokovi su ispoštovani te je u lipnju 2002. održana izvanredna Loya jirga na kojoj je izabrana Prijelazna vlada, kojom prilikom je prestao mandat Privremene vlade. Ustavna Loya jirga je održana 2003., a novi ustav je donesen u siječnju 2004. Nakon toga održani su prvi slobodni predsjednički izbori 19.listopada 2004., na kojima je pobijedio Hamid Karzai. Karzai je do tada već bio predsjednik prvo Privremene, a zatim Prijelazne vlade. Zaključno je Bonnski sporazum bio ispunjen održavanjem parlamentarnih i pokrajinskih izbora u rujnu 2005. (Mikac, 2008:140).

³ Loya jirga – je ključna institucija afganistanskog društva te je uvijek kroz povijest igrala ključnu ulogu kada se država nalazila u izvanrednim okolnostima. Iako postoji od Arijanskog doba, tijekom vremena se mijenjala te je konačno ozakonjena člankom 78. Afganistanskim ustavom iz 1964. u kojem je definirana kao vrhovna manifestacija snage i volje afganistanskog naroda. Proglašava, odobrava i mijenja ustav, održava rasprave i donosi odluke koje se tiču nacionalnih interesa. Istovremeno je zakonodavna, izvršna i sudbena vlast, a sastoji se od gornjeg doma (Masharano Jirga) i nacionalne skupštine (Ulusi Jirga) (Shah, 2002:187).

Siemensen (2018:49) navodi da je ustav postavio temelje za jak predsjednički sustav u kojem je predsjednik šef države i šef vlade te postavlja svoje ljude na gotovo sve moćne državne položaje. Tako snažna koncentracija izvršne vlasti u rukama jednog čovjek nedvojbeno čini rad vlade predmetom personalizacije, stoga su slobodni i pošteni izbori ključni za održivu demokraciju. Također je kao najviše zakonodavno tijelo osnovana dvodomna Narodna skupština, sastoji se od Doma naroda i Doma starješina. U nadležnosti Doma naroda je predlaganje zakona, ratifikacija ugovora i odobravanje proračuna te ima ovlasti odbiti ili prihvatiti proračun i predsjednikova imenovanja čelnih ljudi. Time je jedna od rijetkih institucija koja ima mogućnost ograničiti veliku moć predsjednika (Siemensen, 2018:49).

Siemensen (2018:49) ističe da snažan predsjednički sustav u državama čije je društvo razjedinjeno, stvara sustav pobjednika i gubitnika. Različite etničke skupine se bore za političku prevlast nad drugim etničkim skupina, a to dodatno dovodi do fragmentacije društva. Stoga je pred Afganistanom izazov stvaranja nacionalnog jedinstva u duboko podijeljenom društvu (Siemensen, 2018:49). U konačnici situacija na sub-nacionalnoj razini vlasti nije ništa bolja, problem predstavljaju pokroviteljske mreže koje su duboko ukorijenjene u afganistansko društvo. Članovi regionalnih vlada iznimno su korumpirani jer su za pokroviteljske odnose potrebna sredstva, a koja se prikupljaju traženjem rente i iznuđivanje. Kada korupcija prožima institucije, postaje nemoguće biti uhvaćen ili procesuiran za kaznena djela, a to nadalje podriva sudbenu vlast koja je također vezana za političke elite (Siemensen, 2018:51).

4.3. Gospodari rata i izgradnja države u Afganistanu

Pejcinova (2006:36) koristi izraz gospodari rata kao vrijednosno neutralan termin koji obuhvaća autoritativne militantne pojedince, koji ispunjavaju niz društvenih uloga u lokalnoj zajednici i koji razvijaju poseban načini gospodarskog, vojnog i političkog djelovanja u iznimnim okolnostima tzv. „ratni poduzetnici“ (Pejcinova, 2006:36).

Pri tome ističe da unutar iste države, mogu postojati različite varijacije gospodara rata te ona izdvaja šest istih značajki koje ih opisuju:

1. zapovijedaju privatnim ili privatiziranim vojnim snagama;

2. njihova je vladavina povezana s određenim teritorijem, na kojem se uobičajeno nalazi njihova etnička zajednica;
3. posjeduju određeni legitimitet među lokalnim stanovništvom;
4. više ili manje dijele zajednički ekonomski i vojni odnos s barem dijelom lokalne zajednice;
5. sudjeluju u globalnom ekonomski sustav, uključeni su u jedan ili više oblika nezakonite ili neformalne ekonomije;
6. oni nastoje osporiti, privatizirati ili dopuniti državne funkcije, resurse i instrumente, vlastitima (Pejcinova, 2006:37).

Što se tiče Afganistana, snažnija suradnja s lokalnim gospodarima rata na jugu i jugoistoku države, pojačala je učinkovitost koalicije u kratkom roku, ali samo zato što nije bila uvjetovana zahtjevima da se gospodari rata podrede novoj vlasti u Kabulu. Takva suradnja je disperzirala moć i destabilizirala vlast Karzaia, koji je vadio za pomoći u jačanju centralne vlasti. Istovremeno, stanovništvo ruralnih područja zemljopisno udaljenih od Kabula, otuđilo se od središnje vlasti. Lokalni stanovnici tih područja prikriveno su podržavali gospodare rata te su nevoljko surađivali s upraviteljima poslanim u njihova područja od strane centralne vlasti. Primjerice, stanovništvo je pružalo podršku lokalnim moćnicima koji su odbili porezne prihode predati središnjoj vlasti (Fukuyama, 2006:113).

SAD je pružajući političku i financijsku pomoć, indirektno doprinio autoritetu gospodara rata na lokalnoj i nacionalnoj te je time ujedno doprinio korupciji i opstanku kriminalnih skupina integriranih u državu Afganistan. SAD je vrlo vjerojatno bio svjestan opasnosti koja proizlazi iz kratkotrajnih saveza sa gospodarima rata, ali im je kratkoročno bila potrebna njihova pomoć za ratnu pobjedu te u toj fazi nisu niti imali razrađenu strategiju za post-konfliktno razdoblje (SIGAR, 2021:73).

Za zaključiti je da su nedostatak razrađene post-konfliktne strategije najbolje iskoristili lokalni gospodari rata, koji su zahvaljujući podršci lokalnog stanovništva i u nedostatku državnog legitimiteta, uživali svojevrsan legitimitet. Možemo reći da su na neki način postali institucije kojima su se lokalni stanovnici obraćali, primjerice u slučaju pravnih sporova. Lokalni gospodari rata su u također imali utjecaj u novo-osnovanoj Afganistanskoj nacionalnoj policiji i

Afganistanskoj nacionalnoj vojci, a kao uspješni poduzetnici financiraju se i održavaju na vlasti prihodom od trgovine opijuma.

V. ULOGA SAD-A U IZGRADNJI DRŽAVE U AFGANISTANU

SAD je bio na čelu operacije Enduring Freedom te kasnije operacije stabiliziranja i rekonstrukcije zemlje, odnosno u prijevodu čitave operacije Afganistan. Pentagon je bio zadužen za vojno vođenje operacije, dok je State Department stvarao politički okvir djelovanja. Međutim, tadašnji predsjednik George W. Bush, Pentagon i State Department u većini slučajeva nisu djelovali združeno i unificirano s ciljem ostvarenja zajedničkog cilja. U trenutku kada su postignuti vojni ciljevi u lipnju 2002. prijelazi se u fazu stabilizacije. Odnosno, borbene operacije protiv terorizma te konvencionalne vojne operacije širokog karaktera, zamjenjuju ciljne operacije specijalnih postrojbi usmjerene otkrivanju i eliminiranju preostalih terorističkih elemenata (Mikac, 2008:113).

5.1. Operacija Enduring Freedom i „širenje demokracije“

Siemens (2018:41) navodi da se motivacija za američku intervenciju u Afganistanu može objasniti kroz vanjskopolitičke ciljeve tadašnjeg predsjednika Georga W. Busha i njegove administracije. Ističu se širenje temeljnih vrijednosti SAD-a kao što su demokracija, vladavina prava, zaštita ljudskih prava i tržišna ekonomija. Neki više zavjerenički autori idu toliko daleko da smatraju da je krajnji cilj globalno širenje „Američkog carstva“. Stoga su teroristički napadi 11. rujna postali izlika i prilika za legitimno ostvarenje navedenih ciljeva, a sve pod krinkom „međunarodne borbe protiv terorizma“ (Siemens, 2018:41).

Pojedini autori smatraju da je SAD htio unilateralno stvoriti novi svjetski poredak na sljedeći način: 1.) ratovi u Afganistanu i Iraku su prikazivani kao svjetski rat protiv dobra i zla, 2.) SAD je spreman pokrenuti rat unilateralno ili sa saveznicima, s pristankom UN-a ili bez njega te 3.) ostvarenjem pobjede nad odmetnutim državama, režimima i organizacijama, proširiti vladavinu demokracije (Mikac, 2008:103).

Međutim, realnost je da su se nakon terorističkog napada 11. rujna 2001. sve članice NATO saveza složile u aktiviranju središnje klauzule Washingtonskog ugovora – članka 5. koji predviđa da je oružani napad na jednu članicu saveza, napad na sve članice saveza. Iako su sve članice saveza aktivirale navedeni članak, nisu sve bile spremne sa svojim vojnim snagama sudjelovati u vojnoj

intervenciji. Stoga je SAD osnovao koaliciju voljnih država, uz sudjelovanje anti-talibanskih snaga u Afganistanu (Mikac, 2008:106).

Nadalje, Mikac (2008:107) opisuje četiri faze u kojima se odvijala operacija Enduring Freedom:

1. Početna faza – udruženo djelovanje zračnih snaga i snaga specijalnih postrojbi
2. Faza uvođenja lakog pješništva sa ciljem osiguranja područja operacija
3. Faza dolaska većih formacijskih snaga u osigurane baze i eliminacija značajnijih uporišta talibana i Al-Qaide
4. Faza stabilizacije i prijenosa ovlasti na druge snage u osiguranim područjima

Primarni imperativ SAD-a nakon 11. rujna bio je poraziti Al-Qaeda i onemogućiti je da se ponovno okupi. Početne faze vojne kampanje u Afganistan, odnosno vojna operacija Enduring Freedom (dalje u tekstu OEF), osmišljena je za tzv. „Light footprint“ pristup. Dužnosnici SAD-a su bili zabrinuti da bi vojna operacija velikih razmjera mogla izazvati otpor naroda. Vjerovali su da se protuteroristički ciljevi mogu postići korištenjem ograničenog broja kopnenih trupa, u kombinaciji sa zračnim snagama te u partnerstvu s afganistanskim snagama. Također, Pentagon nije u tome trenutku imao razrađenu logistiku na mjestu za trenutnu veliku akciju raspoređivanje američkih trupa (SIGAR, 2016:16).

Godine 2001. uspostavljeno je vojno partnerstvo SAD-a s afganistanskim gospodarima rata, odnosno lokalnim i regionalnim moćnicima koji su zapovijedali privatnim milicijama. Za izdvojiti je borce Sjevernog saveza koji su logična posljedica „light footprint“ pristupa i djelovali su kao proxy borbene snage. Takve paravojne formacije su bile financirane od strane CIA-e koja je kanalizirala novac, hranu, streljivo te je djelovala kao logistika i potpora. Radilo se o združenim timovima Američkih specijalnih snaga, CIA-inih agenata i paravojsnim snagama koji su zajednički imali za cilj ubiti te istjerati pripadnike Al-Qaide i talibana (SIGAR, 2016:16).

Odmah nakon započinjanja OEF, većina više rangiranih pripadnika talibana i Al-Qaide, izbjegla je u Pakistan. Utočište su pronašli u planinskim područjima u kojima su vladali stari plemenski običaji i koja je bila kamp za obuku gerile i terorista nakon sovjetske invazije 1980-ih godina te je to bila polazna točka za napade u Afganistanu (Đurkin, 2011:63). Procjenjuje se da je tijekom OEF

poginulo između 3 i 4 tisuće talibanskih boraca, što izravno u borbama, zarobljeništvu i strateškom bombardiranju. Također je poginulo između 600 i 800 afganistanskih Arapa povezanih s Al-Qaidom, ne radi se o velikom broju jer samo 25% Al-Qaidinih boraca ima izravne veze sa samom organizacijom, dok su ostatak dobrovoljci koji su došli u Afganistan boriti se primarno protiv SAD-a (Conetta, 2002:4).

Ništa manje nije važan utjecaj koji je u svijetu ostavila OEF, odnosno sudbina koja je zadesila talibane. Takav ishod bi trebao poslužiti kao generalna prevencija, odnosno demotivirati odmetničke države u sklapanju saveza ili veza s terorističkim organizacijama koje poput Al-Qaide ugrožavaju SAD. Također je učvršćena pozicija SAD-a u Afganistanu i općenito u Srednjoj Aziji te je proširen utjecaj na Pakistan i Musharrafov režim koji ovisi o potpori SAD-a (Conetta, 2002:6).

5.2. Od „Light footprint“ pristupa do izgradnje države

Plan SAD-a za Afganistan je od početka uključivao „light footprint“ pristup, odnosno inicijalno SAD nije imao u planu demokratizaciju države. Cilj je bio okončati nasljeđe zemlje kao utočišta za teroriste te sigurnosno stabilizirati državu kako ne bi predstavljala regionalnu i globalnu prijetnju miru (Fukuyama, 2006:12). Takav pristup je bio najočitiji kroz (pre)rani prijenos vlasti na Afganistansku vladu. Afganistanci su dobili odgovornost za odabir vlastite političke sudbine jer strane vlade nisu htjele sudjelovati u svakodnevnom upravljanju. Također je to možda bio samo prijenos odgovornosti u strahu od neuspjeha (Fukuyama, 2006:135).

Afganistanski model rekonstrukcije je uključivao vrlo skromna novčana sredstva za ostvarenje relativno osrednjih ciljeva. Preciznije, inicijalni budžet za rekonstrukciju je iznosio 192 milijuna dolara, a kasnije je povećan na 1,6 milijardi dolara. SAD je veći interes pokazao za Irak gdje je djelovao isključivo samostalno, dok je u Afganistanu nastojao gdje god je mogao prebaciti odgovornost na druge aktere. Primjerice Afganistansku vladu, UN, NATO itd. (Fukuyama, 2006:13).

Međutim „Light footprint“ se pokazao najproblematičnijim na sigurnosnom planu. Takvim pristupom je stvorena situacija u kojoj koalicija predvođena SAD-om nije mogla jamčiti sigurnost

izvan Kabula, stoga su se pojavili i dobili na važnosti različiti drugi akteri kao što su gospodari rata, krijumčari opijuma, talibani itd. Misao vodilja čitave misije je bila „Sigurnost na prvome mjestu“, ali koalicija je raspolagala sa premalim brojem trupa za održavanje sigurnosti u čitavoj državi. SAD je nastojao ograničiti svoju izloženost i žrtve u Afganistanu na minimum (Fukuyama, 2006:148-149).

Možemo zaključiti da su SAD više zanimali vojni i strateški ciljevi te postignuća u Afganistanu i Srednjoj Aziji, nego post-konfliktna izgradnja države. Nesklonost većem angažmanu proizlazi i iz dogovora sklopljenih u Bonnu 2001., u kojim se vodstvo u procesu prepušta samim Afganistancima. Na taj način se vjerojatno nastojalo stvoriti dojam da intervencija ne bude percipirana kao invazija, već kao oslobođenje i prilika za izgradnju države (Simensen, 2018:41). Ipak nakon što se postigla vojna pobjeda u Afganistanu, iz faze intervencije i „light footprint“ pristupa, krenulo se u opsežnu operaciju stabilizacije države. Čitava misija stabilizacije je bila usmjerena stvaranju povoljnih sigurnosnih i političkih uvjeta za prijenos vlasti u ruke Afganistanaca. SAD i koalicijske snage su proširile svoje djelovanje različitim humanitarnim programima, međutim potrebno je istaknuti da je SAD predvodio humanitarne aktivnosti kao što je predvodio i cjelokupnu vojnu intervenciju. SAD je uložio najviše novčanih sredstava od svih saveznika u obnovu države, a uz to je jedini raspolagao dovoljnim brojem vojnika, stručnjaka i drugih profila ljudi potrebnih za tako široku operaciju kao što je izgradnja države (Mikac, 2008:125-126).

5.3. Odnos s talibanima

Nakon što su se sovjetske snage povukle iz Afganistana, različite pobjedničke frakcije su se međusobno borile za prevlast u državi. Godine 1996. došlo je do uspona talibana koji su preuzeli kontrolu nad glavnim gradom Kabulom te ostalim urbanim i ruralnim sredinama. Odmah nakon preuzimanja vlasti, uspostavili su islamski fundamentalistički režim koji se zasniva na šerijatskom pravu. Nije bilo slobode tiska niti vjere, žene nisu imale prava, zemljom se vladalo autokratski. Obzirom da su talibani zabranili svu modernu tehnologiju kao što su primjerice kamere ili fotoaparati, vrlo malo se zna o strukturi, načinu zapovijedanja i njihovim vođama. Međutim, ne bi ih trebalo izjednačavati s Al-Qaidom, naime oni više predstavljaju jedinstveni lokalni fenomen.

Inicijalno nisu bili zainteresirani za globalno terorističko djelovanje, već za kreiranje Afganistana po vlastitoj mjeri. Ipak njihova suradnja s Al-Qaidom se početno odvijala u okvirima pružanja utočišta, ali je s vremenom Al-Qaida postala podsustav u talibanskim redovima te je iz svojih baza u Afganistanu djelovala globalno (Mikac, 2008:90).

Talibani imaju razvijenu društvenu hijerarhiju te kao najviše tijelo djeluje Vrhovno islamsko vijeće kojeg čine deset mula, a sjedište mu je u Kandaharu. Svi pripadnici navedenog vijeća su Durrai Paštunci te nisu primali predstavnike drugih klanova. Za izdvojiti je da talibanske redovite borbene snage nisu prelazile trideset tisuća boraca, a po potrebi su mobilizirali studente iz pograničnih pakistanskih medresa (Mikac, 2008:90). Razlog ponovnog oživljavanja talibana, nakon vojnog poraza i bijega u planinska područja na granici sa Pakistanom, leži u tome što je nova vlada sastavljena uglavnom od članova Sjevernog saveza. Radi se o pogrešnoj procjeni SAD-a jer je time ignorirana povijesna dominacija Paštunaca u afganistanskom društvu, čini se da SAD nije dovoljno istražio niti razumio kontekst Afganistana. Stoga, nakon što su izbjegli u planinskih utočišta, talibani su imali vremena pregrupirati se i reorganizirati, nakon čega su krenuli potkopavati sigurnost u čitavoj državi (Simensen, 2018:45).

Također, mnogobrojne civilne žrtve, kršenja ljudskih prava i ratni zločini počinjeni od strane američke vojske i koalicijskih snaga, stvorili su neku vrstu antagonizma prema „Zapadu“. Nakupljeno nezadovoljstvo Afganistanaca delegitimiziralo je prisutnost i djelovanje SAD-a. U takvoj situaciji mnogi Afganistanci izlaz i smisao vide u pridruživanju talibanima te u potrazi za osvetom (Simensen, 2018:46). U konačnici je i došlo do obrata te su talibani 15. kolovoza 2021. ušli u afganistanski glavni grad Kabul. Zatim su preuzeli vlast u čitavoj državi, brzinom koja je iznenadila mnoge Afganistance i Amerikance. Napredovanje talibana došlo je dok su Sjedinjene Države dovršavale vojno povlačenje koje je dogovoreno u sporazumu između SAD-a i talibana iz veljače 2020. Vojno i diplomatsko povlačenje SAD-a i operacija evakuacije zaključena je 30. kolovoza 2021., odlaskom cjelokupnih američkih snaga iz Afganistan (CRS, 2021:1).

5.4. Povlačenje iz Afganistana i utjecaj na izgradnju države

Sredinom 2018. predsjednik Donald Trump frustriran nedostatkom vojnog napretka protiv talibana, naredio je formalne i izravne pregovore SAD-a i talibana bez sudjelovanja Afganistanske vlade. Pregovori su se odvijali putem posebnog predstavnika za pomirenje u Afganistanu Zalmay Khalilzada. No unatoč pregovorima, predsjednik Trump je nastavio izražavati frustracije američkom vojnom misijom u Afganistanu i želju za povlačenjem američkih snaga te je u kolovozu 2019. istaknuo da to želi učiniti "što je brže moguće" (CRS, 2021:6).

U veljači 2020. SAD i talibani potpisali su službeni sporazum kojim se SAD obvezale povući sve svoje trupe, ugovorne osobe i ne-diplomatsko osoblje iz Afganistana. Ugovoreno je smanjenje vojnih snaga na 8600 do sredine srpnja 2020. i potpuno povlačenje do kraja travnja 2021. Zauzvrat, talibani su se obvezali spriječiti bilo kakve terorističke skupine da u Afganistanu borave, obučavaju se ili prikupljanju sredstva. Nažalost, SAD nije uvjetovao svoje povlačenje smanjenjem nasilja talibana protiv afganistanske vlade, a to se kasnije pokazalo kobno (CRS, 2021:6-7).

U konačnici posljednja faza povlačenja američke vojske započela je 1. svibnja 2021. te je prema Središnjem zapovjedništvu SAD-a (CENTCOM) 44% retrogradnih procesa bilo dovršeno do lipnja, dok su se NATO saveznici i drugi partneri povukli do srpnja. Nakon toga je Predsjednik Biden 8. srpnja najavio da će vojna misija u Afganistanu završiti 31. kolovoza. No, u međuvremenu je SAD bio primoran rasporediti još nekoliko tisuća dodatnih vojnika zbog ubrzanog talibanskog napredovanja koje je rezultiralo zauzimanjem Kabula u kolovozu i hitnu evakuaciju osoblja američkog veleposlanstva iz Afganistana (CRS, 2021:8).

Ipak pojedini članovi Kongresa kritizirali su loše planirane napore SAD-a za evakuaciju, tvrdeći da SAD nisu ispunile jamstva američkim državljanima i Afganistancima da će im se pomoći da napuste zemlju. Također su pojedini mediji izvještavali da su se za Afganistance kriteriji podobnosti za napuštanje države stalno mijenjali. Stoga je došlo do slučajeva u kojima je Afganistancima koji ispunjavaju uvjete, uključujući i članovima obitelji pojedinih državljana SAD-a, zabranjen pristup zračnoj luci (CRS, 2021:19).

Odmah nakon što su preuzeli vlast u Afganistanu, talibanski čelnici su dozvolili ženama povratak na radna mjesta samo ako nose hidžab (marama za glavu) te su svima koji su surađivali sa stranim silama dali amnestiju. Međutim naknadno su dali naputke da žene ipak privremeno ostanu kod kuće dok se vojna i sigurnosna situacija ne smiri te dok ne obuče nove talibanske snage koje bi garantirale sigurnost žena (CRS, 2021:33).

Međutim brojne žene su javno prosvjedovale u Kabulu i drugim gradovima te su zahtijevale zaštitu svojih ljudskih prava i uključivanje u talibansku vladu. Pojedini medijski izvještaji ističu da su neke žene pretukli talibanski borci dok su prosvjedovale, dok su pojedini novinari privedeni dok su izvještavali o prosvjedima. Što se tiče položaja žena, preuzimanje vlasti od strane talibana 2021. godine je povećalo strah od seksualnog nasilja, strah od odmazde i raseljavanje te zabrinutost za budućnost svojih prava pod talibanskom vladom (CRS, 2021:34). Isto tako je humanitarna situacija dodatno narušena preuzimanjem vlasti od strane talibana. Polovica stanovništva je suočena s ozbiljnom humanitarnom krizom, kojom prilikom je jedna trećina stanovnika ozbiljno ugrožena nedostatkom hrane. Splet globalne pandemije korona virusa (COVID-19), prirodnih katastrofa i sukoba unutar društva, dodatno je narušio i onako lošu humanitarnu situaciju. Zbog različitih sukoba i obračuna je porastao broj traumatskih ozljeda u stanovništvu, a dodatno je porasla i zabrinutost za zdravlje žena (CRS, 2021:35).

Nošeni uspjehom nakon preuzimanja vlasti talibani najavljuju zabranu proizvodnje i krijumčarenja droge te apeliraju na međunarodnu pomoć kako bi to postigli. Međutim neki dovode u pitanje vjerodostojnost takvih stavova i izjava. Skepsa proizlazi iz spoznaje da je trgovina opijumom glavni izvor prihoda i financiranja talibanskog režima, a čak i kad bi talibani nametnuli zabranu trgovine drogom, malo je vjerovati da bi uspjeli uspostaviti efektivni nadzor nad čitavom državom (CRS, 2021:38). Za zaključiti je da su preuzimanjem vlasti od strane talibana zaustavljeni svi postojeći procesi izgradnje države, a da su oni dovršeni „vraćeni na početne postavke“. Talibani su oduvijek željeli skrojiti Afganistan po vlastitoj mjeri, a na tome putu im više ne smeta niti SAD niti međunarodna zajednica. Teško je za vjerovati da će jedan fundamentalistički islamski režim držati do demokratskih načela i vladavine prava.

VI. ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da je SAD utrošio 20 godina i 145 bilijuna dolara u obnovu Afganistana. Uz to je utrošeno 837 bilijuna dolara u vojne operacije, tijekom kojih je poginulo 2443 američkih vojnika, 1144 saveznička vojnika, od toga je 20666 američkih vojnika ranjeno. Na strani Afganistana je poginulo 66000 vojnika, više od 48000 civila te ih je najmanje 75000 ozlijeđeno. Nažalost navedene žrtve i troškovi su trebali poslužiti svrsi, ispunjenju cilja, međutim do uočljivog napretka je došlo isključivo na polju zdravstvene zaštite i obrazovanja (SIGAR, 2021:14). Brzica (2012:128) ističe da unatoč višegodišnjim naporima i financijskim ulaganjima međunarodne zajednice, niti danas u Afganistanu ne postoji učinkovita državna birokracija sposobna za svakodnevno vođenje države. Ekonomija je ovisna o međunarodnoj i humanitarnoj pomoći, a sudstvo i pravosuđe nisu primarni mehanizmi za rješavanje sporova.

Mikac i Luketić (2020:92-94) navode da je prema Transparency Internationalu, Afganistan druga najkorumpiranija država na svijetu. Afganistanci su stava da im je vlada pljačkaška te se povezuje s različitim aktivnostima koje narušavaju sigurnost i razvoj zemlje. U situaciji gdje građani smatraju da vlast nije legitimna, okreću se pobunjenicima i podupiru iste. Stoga je u početnim fazama ključan izbor strateškog partnera. Važno je ubrzati formiranje legitimne i efikasne vlasti jer je pobjeda moguća, isključivo ako stanovništvo prihvati vlast i prestane pomagati pobunjenike. Ključ uspjeha cjelokupnog projekta je u potpori lokalnog stanovništva. Nažalost svjedoci smo da se povijest ponavlja i lekcije nisu naučene. Prema Kissingeru (2000:607), SAD se vojno angažirao u Vijetnamu bez da su tadašnji lideri pomno analizirali i uskladili vojne i političke ciljeve. Ne smije se jedna nacija dovesti u situaciju da pošalje pola milijuna svojih vojnika na udaljeni kontinent te time stavi svoj međunarodni ugled i unutarnju koheziju „na kocku“, a da nema realnu strategiju kojom će ispuniti ciljeve. Ključno pitanje na koja treba odgovoriti je: je li moguće ostvariti demokratsku vlast istovremeno uz vojnu pobjedu? (Kissinger, 2000:607)

Zlatna mjerila post-ratne izgradnje nacije su postavljena od strane Amerikanaca nakon pobjede u Drugom svjetskom ratu u Njemačkoj i Japanu. Nakon višegodišnje okupacije obiju zemalja, iste su preobražene u stabilne demokracije i jedne od najuspješnijih svjetskih ekonomija. Međutim pristup tim projektima je bio mnogo detaljniji i profesionalniji, iza njih je višegodišnje detaljno

planiranje, a u provedbi je sudjelovalo više milijuna vojnika i vojnog osoblja s prikladnom količinom sredstava. Naravno svemu je doprinijelo i to što su Njemačka i Japan bile istinske nacije, etnički i civilizacijski homogene (Galbraith, 2007:90.).

Međutim, nakon dva desetljeća u Afganistanu i Iraku, baš kao i u vremenu nakon Vijetnama, kreatori politike u SAD-u smatraju da u budućnosti neće biti misija većih razmjera usmjerenih na izgradnju nacija. No je li uopće moguće izbjeći takve pothvate? Posebni istražitelj za rekonstrukciju Afganistana, smatra da je potrebno na vrijeme djelovati i uložiti u znanje i resurse, kako bi u budućnosti bili spremni. (SIGAR, 2021:96.) Kako humoristično primjećuje jedan stariji službenik Ministarstva obrane SAD-a: “Ne izmišljate kako izvoditi pješачke operacije ili topničke operacije na početku rata. Vi već imate znanost iza sebe i ljude koji o tome razmišljaju 24 sata dnevno“ (SIGAR, 2021:97). Ipak, Jurilj i Galić (2012:432) ističu da izgradnja države ne može predstavljati hir. Ona je nužnost te bi uz države ili koalicije država, u izgradnji morale sudjelovati i međunarodne organizacije, zbog svojeg iskustva i legitimiteta. Propale države predstavljaju opasnost za stabilnost cjelokupnog svijeta, stoga je nužno izgraditi političku sposobnost istih, kako bi mogle kontrolirati vlastiti teritorij i zaštititi stanovništvo te postati faktor stabilnost.

Možemo zaključiti da pristup koji uključuje izgradnju države nakon rata, nije u potpunosti ispravan pristup. Ne možemo reći je li generalno pogrešan pristup, ali u Afganistanu se pokazao kao pogrešan pristup. Ipak može se reći da se radi o jako dobroj ideji, usudio bih se reći idealu kojem bi trebalo u budućnosti težiti, ali ne se njime opterećivati. Nemoguće je očekivati da će političke elite imati strpljenja i želje provoditi toliko dugoročne i skupe projekte, kada se geopolitički interesi konstantno mijenjaju. Obnova siromašnih zemalja bi trebala biti obveza svih bogatih zemalja, ali ne širenje demokracije i kapitalizma na ratnim ruševinama, već prethodno kako do rata uopće ne bi došlo. Potrebno je odvajanje djela BDP-a bogatih zemalja i korporacija za obnovu i razvoj siromašnih zemalja kao ulaganje u mir i stabilnost, širenje interneta i obrazovanja kao nužnost, te stvaranje jednakih mogućnosti za pastira u Kandaharu ili bilo kojeg drugog čovjeka na kugli zemaljskoj. U tome slučaju ne bi se ljudi odmah hvatali oružja i „skretali“ u slijepu ulicu zvanu mržnja.

Isključivo vojna djelovanja bez naknadnih političkih igrokaza u vidu izgradnje države se pokazuju puno uspješnija. U tome smislu postojanje jasne strategije i cilja djelovanja, kvalitetna procjena situacije te odvažnost saveznika jamče uspjeh. Za istaknuti je da takve ratne pobjede dižu moral naroda i nacije te jačaju političke pozicije. Smatram da je istu taktiku SAD mogao primijeniti u Afganistanu i Iraku te se trebao fokusirati isključivo na pripadnike Al-Qaede i ostale identificirane neprijatelje te inzistirati na potpunoj i isključivo vojnoj pobjedi. Makar to uključivalo nekoliko godina gerilskog ratovanja ili ratovanja bespilotnim letjelicama.

Treba napomenuti da ratove u velikoj većini slučajeva ne vode ratni stručnjaci, nego političari. Stoga je izvjesno da će se kao što se i je nažalost Vijetnam ponovio u Afganistanu, Afganistan ponoviti na nekoj drugoj geografskoj širini i dužini. Povijest nažalost nije učiteljica života, već muza za nove ideje i ratne poduhvate često kratkovidnih lidera.

Ipak potrebno je istaknuti i pohvaliti ulogu SAD-a u obnovi Afganistana koji je podnio najveću žrtvu u ljudstvu, opremi i novcu. Ponovno se SAD kao nakon Drugog svjetskog rata upustio u ideološki pothvat obrane svjetskoga mira i sigurnosti, pod cijenu unilateralnog djelovanja. Riskirajući svoj međunarodni ugled i odbacivanje od međunarodne zajednice, SAD (uz koaliciju voljnih) je pobijedio u borbi protiv terorizma te je možda naivno odlučio obnoviti i stabilizirati poražene države kako više nikada ne bi predstavljale opasnost za svjetski mir.

Nažalost obnova Afganistana sigurno nije postigla željene rezultate jer Afganistanom danas vladaju talibani te je na snazi fundamentalistički islamski režim. Ipak obnova je predstavljala moralnu obvezu pobjednika te pokušaj vrijedan priznanja jer malo koja država na svijetu bi bila spremna vlastite resurse uložiti u izgradnju i boljitak neke udaljene države i društva. Možda je SAD na tome putu bio zaslijepljen uspjehom u obnovi zapadno europskih zemalja nakon Drugog svjetskog rata, međutim sve te države kao i SAD spadaju u isti civilizacijski krug, dok Afganistan nema demokratske tradicije te nije moguće očekivati da će takva razrušena država u kratkom vremenskom periodu napraviti civilizacijski iskorak koji se na zapadu postepeno odvijao stoljećima.

VII. LITERATURA

1. Adler, Emanuel, (1997.), Seizing the middle ground: Constructivism in world politics, European journal of international relations, Sage Publications, New York.
2. Barfield, Thomas, Afganistan: A cultural and political history, (2010.), Princeton University Press, New Jersey.
3. Bryman, Alan, (2012.), Social research methods, Oxford university press, New York.
4. Brzica, Nikola, (2012.), Asimetrični rat u Afganistanu i protupobunjeničke strategije, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, Vol. XV No. 30, Filozofski fakultet, Zagreb
5. Conetta, Carl, (2002.), Strange Victory: A critical appraisal of Operation Enduring Freedom and the Afghanistan war, Commonwealth Institute Project on Defense Alternatives, Cambridge.
6. Congressional Research Service, (2021.), U.S. Military Withdrawal and Taliban Takeover in Afghanistan: Frequently Asked Questions,
7. Cvrtila, Vlatko, (2010.), Zašto smo u Afganistanu?, Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol. 1 No. 3, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
8. Dobbins, James, McGinn, John G., Crane Keith, Jones, Seth G., Rathmell, Rollie, Swanger, Rachel, Timilsina, Anga, (2003.), America 's role in nation-building from Germany to Iraq, Rand corporation, Santa Monica.
9. Đurkin, Lana, (2011.), Analiza temeljnog koncepta i načela protupobunjeničke savezničke strategije u Afganistanu, Polemos, Vol. XIV, No. 27, Filozofski fakultet u Zagrebu.
10. Fukuyama, Francis, (2006.), Nation-building beyond Afganistan and Iraq, The John Hopkins University Press, Baltimore.
11. Galbraith, Peter W., (2007.), Kraj Iraka ili kako je američka nesposobnost započela beskrajni rat, VBZ, Zagreb.

12. Jurilj, Marinko, Galić, Domagoj, (2012.), Usporedba djelovanja UN-a i SAD-a u procesu izgradnje država: slučaj Kosova i Iraka, Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Vol. No. 9, Mostar.
13. Kissinger, Henry, (2000.), Diplomacija, Golden marketing, Zagreb.
14. Lister, Sara, (2007.), Understanding State-Building and Local Government in Afghanistan, Crisis States Research Centre, London.
15. Menocal, Alina Rocha, (2010.), “State-Building for Peace” – A New Paradigm for International Engagement in Post-Conflict Fragile States?, European University Institute, Florence.
16. Mikac, Robert, (2008), Afganistan: Nikad završen sukob, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
17. Mikac, Robert, Luketić, Hrvoje (2020.), Osnove protupobunjeničkih operacija: studija slučaja Afganistan, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
18. Pejcinova, Ana, (2006.), Post-modernizing Afganistan, CEU Political Science Journal, Budapest.
19. Popisil, Jan, Kuehn, Florian P., (2016.), The Resilient State: New Regulatory Modes in International Approaches to Statebuilding?, University of Edinburgh School of Law -Research Paper Series No. 2016/03, Edinburgh.
20. Savić, Dean, (2013.), Mjesto i uloga policijskih snaga u međunarodnim intervencijama/Hrvatsko policijsko sudjelovanje u mirovnoj misiji NATO/ISAF u Afganistanu, Policija i sigurnost, Vol. 22 No. 4/2013, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb.
21. Shah, Babar, (2002.), Post-9/11 Afghanistan: Is The Loya Jirga 2002 A Turning Point?, Vol.22, No.3, Institute of Strategic Studies, Islamabad.
22. Siemensen, Sigrid, (2018.) Lessons learned from the context of state-building in Afganistan, Norwegian university of life sciences, Ås.
23. Special inspector general for Afganistan reconstruction, (2016.), Corruption in conflict: lessons from the U.S. experience in Afganistan.
24. Special inspector general for Afganistan reconstruction, (2017.), Reconstructing the Afgan national defense and security forces: Lessons from the U.S. experience in Afganistan.

25. Special inspector general for Afganistan reconstruction, (2018.), Stabilization: Lessons from the U.S. experiance in Afganistan.
26. Special inspector general for Afganistan reconstruction, (2021.) What we need to learn: Lessons from twenty years of Afganistan reconstruction.
27. Sudar, Veronika, (2021.), Djelovanje Europske unije u Afganistanu, Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku, Vol. 10 No. 39, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
28. Zgurić, Borna, (2013.), Teorija „Demokratskog mira“:put prema građanskom ratu: studija slučaja Iraka, suvremene Teme god.6. br.1, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

VII. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Ovaj završni specijalistički rad daje pregled procesa postkonfliktne izgradnje države u Afganistanu. Odnosno analizira ulogu SAD-a, međunarodne zajednice, NATO-a, Vlade Islamske Republike Afganistan i drugih dionika koji su imali utjecaja na sami proces. U središtu promatranja je uloga SAD-a kao svjetske sile i glavnog inicijatora kako intervencije u Afganistanu, tako i postkonfliktne obnove države. Međutim, proces izgradnje države se pokazao kao dugotrajan i sveobuhvatan proces koji zahtjeva usklađeno djelovanje više zainteresiranih dionika. Stoga se kroz rad nastoji analizirati svaki pojedinačni doprinos od početnog „light footprint“ pristupa do pokušaja stvaranja funkcionalne države i njenog aparata. Iako obnova Afganistana sigurno nije postigla željene rezultate jer Afganistanom danas vladaju talibani kao fundamentalistički islamski režim. Obnova je predstavljala moralnu obvezu pobjednika te pokušaj vrijedan priznanja jer malo koja država na svijetu bi bila spremna vlastite resurse uložiti u izgradnju i boljitak neke udaljene države i društva.

Ključne riječi: Afganistan, postkonfliktna obnova države, SAD, NATO, Talibani, krhke države, Enduring freedom, Light footprint, Al-Qaeda

SUMMARY:

This specialist paper provides an overview of the process of post-conflict state building in Afghanistan. It analyzes the role of the USA, the international community, NATO, the Government of the Islamic Republic of Afghanistan and other stakeholders who had an impact on the process itself. At the center of the observation is the role of the USA as a world power and the main initiator of the intervention in Afghanistan, as well as the post-conflict reconstruction of the country. However, the process of state building has proven to be a long-term and comprehensive process that requires the coordinated action of several interested stakeholders. Therefore, this paper tries to analyze each individual contribution from the initial "light footprint" approach to the attempt to create a functional state and its apparatus. Although the reconstruction of Afghanistan certainly did not achieve the desired results, because Afghanistan is currently ruled by the Taliban as a fundamentalist Islamic regime. Reconstruction represented the moral obligation of the victors and

an attempt worthy of recognition because few countries in the world would be willing to invest their own resources in the reconstruction and betterment of a distant country and society.

Keywords: Afghanistan, post-conflict state reconstruction, USA, NATO, Taliban, fragile states, Enduring freedom, Light footprint, Al-Qaeda